

УДК 37.01(036) + 373.31

© Іонова О. М., Ма Лі, 2023

<http://orcid.org/0000-0002-9306-5553>

<http://orcid.org/0000-0002-1864-6198>

<https://doi.org/10.34142/23128046.2023.54.06>

**О. М. Іонова,
Ма Лі**

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДЛЯ ВАЛЬДОРФСЬКИХ ШКІЛ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ

Актуальність дослідження визначається необхідністю звернення до надбань світового вальдорфського досвіду з метою його використання в сучасній вищій освіті, що сприятиме вдосконаленню якості підготовки вчителів музичного мистецтва для українських вальдорфських шкіл.

Мета дослідження – висвітлити особливості підготовки вчителів музичного мистецтва для вальдорфських шкіл у Німеччині. Методи дослідження – комплекс загальнонаукових методів (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, класифікація наукових джерел тощо).

Проаналізовано зміст підготовки вчителів музики для вальдорфських шкіл у німецьких закладах вищої освіти (Вільна вища школа м. Штуттгарт, Інститут вальдорфської педагогіки м. Віттен-Аннен, Аланус Університет мистецтва та соціальних наук).

Визначено такі особливості означеної підготовки: 1) особливий акцент на вивченні основних положень антропософської антропології, що базується на духовно-науковому вченні Р. Штайнера, що уможливорює чітке співвіднесення музичної освіти з цілісною психічною структурою людини та з віковою динамікою її свідомості; 2) розгляд дидактико-методичних засад викладання всіх основних шкільних дисциплін, що зумовлено міжпредметною інтеграцією та залученням музичного елементу в процес вивчення загальноосвітніх предметів (рідна мова, математика, ботаніка, зоологія, анатомія людини, антропологія, фізика, хімія, географія, історія тощо); 3) поліхудожній підхід – залучення у процес освіти широкого спектру різних видів мистецтва (рецитація, евритмія, музика, живопис/малювання, скульптура, акторська майстерність); 4) антропологічно-орієнтовані дидактика й методика викладання музичного мистецтва, що створює основні передумови для концепції диференційованої музичної освіти учнів 1–12-х класів; 5) особлива увага розвитку особистісної ініціативи здобувачів освіти, спрямованої на осмислену й доцільну організацію індивідуальної та соціальної галузей роботи; 6) відсутність традиційних заліків і екзаменів та використання якісних форм контролю (інтерв'ю та співбесіди, домашні завдання, представлення робочих зошитів та іншої документації, надання письмових концепцій власної діяльності, самостійно розроблених завдань;

самостійний підбір наочності, презентації, курсові роботи, підсумкова доповідь тощо).

Наголошено на доцільності використання досвіду вишів Німеччини з підготовки вчителів музичного мистецтва для вальдорфських шкіл у сучасній вищій освіті, що сприятиме вдосконаленню якості підготовки вчителів для українських вальдорфських шкіл.

Ключові слова: вальдорфська школа, музична освіта, музичне мистецтво, учитель, підготовка, досвід Німеччини.

Ionova O. M., Ma Li. Training Music Teachers for Waldorf schools: the German Experience. The relevance of the study is determined by the need to appeal to the gained world Waldorf experience with the aim of using it in modern higher education, which will help to improve the quality of training music teachers for Ukrainian Waldorf schools.

The purpose of the study is to highlight the specific features of training music teachers for Waldorf schools in Germany. The research methods include a complex of general scientific methods (analysis, synthesis, generalization, comparison, classification of scientific sources, etc.).

The content of the training of music teachers for Waldorf schools in German institutions of higher education (Free University of Stuttgart, Institute of Waldorf Pedagogy in Witten-Annen, Alanus University of Arts and Social Sciences) has been analyzed.

The specific features of this training have been identified. They are: 1) a special emphasis on the study of the main principles of anthroposophical anthropology, based on the spiritual and scientific concept of R. Steiner, which enables to set a clear correlation of musical education with the integral mental structure of a person and the age-related dynamics of his consciousness; 2) the consideration of the didactic and methodical principles of teaching all the main school subjects, which is caused by intersubject integration and involvement of the musical elements in the process of studying general educational subjects (native language, mathematics, botany, zoology, human anatomy, anthropology, physics, chemistry, geography, history, etc.); 3) the use of multi-artistic approach, which means involving a different types of art (recitation, eurhythmy, music, painting/drawing, sculpture, acting) in the educational process; 4) the study of anthropologically oriented didactics and methods of teaching musical art, which creates the basic prerequisites for differentiated musical education of learners in grades 1–12; 5) special attention to the development of personal initiative of applicants for education, as it is aimed at meaningful and appropriate organization of individual and social work; 6) the absence of traditional tests and exams and the use of qualitative forms of assessment (interviews and talks, homework, presentation of workbooks and other documentation, providing written concepts of own activities, independently developed tasks; independent selection of visual images, presentations, coursework, final report etc).

The authors emphasize on the expediency of using German universities experience in training music teachers for Waldorf schools in modern higher education. It will help to improve the quality of training teachers for Ukrainian Waldorf schools.

Key words: *Waldorf school, musical education, musical art, teacher, training, experience of Germany.*

Вступ. Сучасна парадигма розвитку української освіти ґрунтується на філософії людиноцентризму та передбачає ціннісне ставлення до особистості дитини, її актуальних потреб, гуманізацію освітнього процесу, набуття ключових життєвих компетентностей зростаючим поколінням (закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років», «Національна стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки» тощо).

Такі освітні підходи актуалізують потребу вивчення альтернативних освітніх моделей. У цьому контексті особливого значення набуває осмислення досвіду виховання дитини у вальдорфській школі, діяльність якої базується на філософсько-педагогічних ідеях Р. Штайнера (1861–1925) щодо цінності особистості та специфічних умов її гармонійного розвитку.

Вальдорфські школи понад сто літ успішно функціонують у майже 70 країнах світу, зокрема й Україні. Як принципово вільні та самокеровані, вальдорфські школи базуються на колегіальній праці педагогів й особистості вчителя, його здібностях, відповідальності й ініціативності. Це стосується як класних керівників, так і вчителів-предметників, зокрема вчителів музичного мистецтва.

Слід відзначити, що музика посідає особливе місце у вальдорфській школі: музичне мистецтво як джерело натхнення особистості, виразник її творчих сил, гармонійно вплетене в канву шкільної освіти, нерозривно пов'язане з усіма навчальними дисциплінами. Завдяки цьому кожна дитина засвоює музичну культуру як особливу сферу, у якій природнім чином, через переживання, відбувається становлення та цілісний розвиток особистості, формується світогляд і духовність, ціннісне ставлення до людей і світу, набувається досвід соціальної взаємодії та спільної діяльності.

Аналіз психолого-педагогічних джерел свідчить про те, що зарубіжними науковцями (H. Barz & D. Randall, G. Childs, M. Glöckler & W. Goebel, A. Hüttig, Th. Marti, J. McAlice, Ch. Rittelmeyer, Ph. Woods & J. Glenys) широко досліджуються проблеми вальдорфської школи, зокрема підготовки вчителя (F. Calgren, E. Kranich, V. Wember) (Bund der Freie Waldorfschulen, 2023; Calgren, 1990; Kranich, 1969; Wember, 2015).

В українському науковому просторі теорія та практика вальдорфської школи вивчаються багатьма дослідниками (С. Гозак, Л. Литвин, О. Лукашенко, С. Лупаренко, В. Новосельська, В. Партола, О. Передерій та ін.). Питання підготовки вчителів для українських вальдорфських шкіл розглядаються О. Мезенцевою (Mezentseva, 2019), а також О. Іоновою в контексті дослідження ролі особистості вчителя у вальдорфській школі (Ionova, 2020), вальдорфського естетичного виховання особистості (Ionova, 2020), вальдорфських підходів до музичної освіти молодших школярів (Ionova, Wang Yuezhi, 2020),

Водночас, за всієї різновекторності проблематики наукового пошуку, питання підготовки вчителів музичного мистецтва для вальдорфської школи вивчено не достатньо.

Мета та завдання. *Мета дослідження* – висвітлити особливості підготовки вчителів музичного мистецтва для вальдорфських шкіл у Німеччині.

Методи дослідження. Використано комплекс загальнонаукових методів (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, класифікація наукових джерел), що уможливило розкриття ступеню наукової розробки проблеми, надало можливість розкрити специфіку підготовки вчителів музичного мистецтва для вальдорфських шкіл у Німеччині.

Результати. Проведений науковий пошук засвідчив, що в Німеччині є декілька закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку вчителів для вальдорфських шкіл. Найбільш відомими серед них є такі:

– Вільна вища школа м. Штуттгарт – Семінар із вальдорфської педагогіки (Freie Hochschule Stuttgart – Seminar für Waldorfpädagogik) – антропософський приватний університет підготовки вчителів для вальдорфських шкіл (засновано в 1928 р.). Заклад здійснює бакалаврську (бакалавр «Вальдорфська освіта») та магістерську (магістр «Класний учитель та вчитель предмета у вальдорфській школі», магістр «Викладач вищого ступеню у вальдорфській школі», магістр «Евритмічна освіта») підготовку, а також підготовку зі спеціальності «Учитель-спеціаліст у вальдорфських школах» (іноземні мови, образотворче мистецтво, музика, спорт, садівництво, рукоділля) (Freie Hochschule Stuttgart, 2023);

– Інститут вальдорфської педагогіки (м. Віттен-Аннен) (Das Witten/Annen Institut für Waldorf-Pädagogik) (засновано в 1973 р.), основним напрямом діяльності якого є бакалаврська та магістерська підготовка класного вчителя вальдорфської школи з додатковою спеціалізацією за одним або декількома предметами. Підготовка вчителів музики для вальдорфських шкіл із 2021/2022 навчального року здійснюється лише в межах додаткової післядипломної освіти на базі отриманої спеціальної вальдорфської освіти (Das Witten/Annen, 2023);

– Аланус Університет мистецтва та соціальних наук (Alanus Hochschule für Kunst und Gesellschaft) (засновано в 1973 р. неподалік м. Бонн), що є вищою школою (бакалавріат, магістратура) антропософських наук і мистецтва (архітектура, образотворче мистецтво, педагогіка, евритмія, арттерапія, філософія, економіка) (Alanus Hochschule, 2023).

До вище зазначених антропософських університетів можуть вступати не лише німці, а й іноземці. Освіта є платною (на відміну від традиційних німецьких закладів вищої освіти). Правда, можна отримати стипендію. Такі програми є, зокрема, у Вільній вищій школі м. Штуттгарт та Аланус Університеті.

Для «згладжування» академічних відмінностей у системі освіти Німеччини та іншої країни існують Штудієн-колежі (**Studienkolleg**) – спеціалізовані освітні заклади (колежі), які займаються підготовкою до вишу іноземних абітурієнтів. Важливою умовою зарахування до такого колежу є підтверджене знання німецької мови на мінімальному рівні (B1 або B2, залежно від обраного колежу).

Відзначимо, що організація підготовки вчителів музичного мистецтва для вальдорфських шкіл у вище розглянутих вишах суттєво не відрізняється. З огляду на це, більш детальне висвітлення особливостей такої організації проведемо на прикладі Вільної вищої школи м. Штуттгарт. Вибір саме цього вишу зумовлений тим, що це найбільш старіший і авторитетний заклад у галузі вальдорфської освіти. Більш того, в інших антропософських закладах вищої освіти випускна атестація та отримання диплому, що надає право на викладання у вальдорфських школах, здійснюються під патронатом Вільної вищої школи м. Штуттгарт (такий статус закладу надано державою).

Отже, підготовка вчителя музики у Вільній вищій школі м. Штуттгарт здійснюється в очній формі впродовж двох років на основі базової – вальдорфської або музичної – освіти. Вступ до закладу відбувається з урахуванням представлених документів і за результатами вступної співбесіди та прослухування інструментального виконання.

Навчальний план (напрями навчання та розподіл робочого навантаження) наведено в таблиці.

Таблиця

*Навчальний план підготовки вчителя музики для вальдорфських шкіл
(на прикладі Вільної вищої школи м. Штуттгарт)
(Freie Hochschule Stuttgart, 2023)*

Зміст підготовки (напрями навчання)	Робоче навантаження (кількість годин)		
	Аудиторні заняття	Самостійна робота	Загалом
Перший рік навчання			
Основи педагогічної антропології	74	51	125
Наука про розвиток людини	67	58	125
Основи навчальних дисциплін (німецька мова, математика, ботаніка, зоологія)	68	82	150
Художні курси (рецитація, евритмія, музика)	178	22	200
Образотворче мистецтво (живопис/малювання, скульптура)	80	20	100
Педагогічна практика	169	106	275
Особистісна ініціатива (самоосвіта, самоменеджмент)	64	36	100
Дидактика і методика музики	125	125	250
Усього за перший рік	825	500	1325
Другий рік навчання			
Антропологія 1: Душевне буття людини	57	68	125
Антропологія 2: Духовне буття людини	40	60	100
Антропологія 3: Тілесне буття людини	40	85	125
Дидактика (німецька мова, математика, мистецтва, а також один вільно обраний предмет: хімія, географія, історія, антропологія, ботаніка, зоологія, фізика)	168	82	250
Особистісна ініціатива, портфоліо	52	48	100
Художні курси (рецитація, акторська майстерність, евритмія, музика)	150	75	225
Педагогічна практика (стажування)	177	148	325
Семінарська доповідь	50	125	175
Дидактика і методика музики	145	105	250
Усього за другий рік	879	796	1675
Усього за два роки навчання	1704	1296	3000

Як свідчить аналіз таблиці, загальна кількість робочого навантаження складає 3000 годин, з них: 57 % (1704 години) – аудиторні заняття, 43 % (1296 годин) – самостійна робота.

Освітній процес складається з аудиторних занять (так званих навчальних епох), спрямованих на формування основних психолого-педагогічних, дидактичних і методичних знань, а також педагогічних практик у вальдорфській школі тривалістю 275 годин (перший рік навчання) та 325 годин (другий рік навчання), під час яких здобувач освіти спостерігає й аналізує шкільні уроки, різні види діяльності вчителів (робота з учнями та батьками, організація шкільних заходів, участь у шкільному самоврядуванні тощо), проводить уроки музики в різних класах, музичні заняття у шкільних ансамблях, хорах, оркестрах тощо.

Аналіз змісту підготовки вчителів музики для вальдорфських шкіл дозволяє визначити низку його особливостей, а саме:

– *особливий акцент на вивченні основних положень антропософської антропології*, що базується на духовно-науковому вченні Р. Штайнера, зокрема (Steiner, 1990; Steiner, 1992). Це уможливорює чітке співвіднесення музичної освіти зі психічною структурою людини, яка виявляється в єдності розумової діяльності. Так, упродовж першого року навчання семінаристи знайомляться з антропософським образом людини як єдності духовного, душевного та тілесного буття, що є основою вальдорфської педагогіки; порівнюють антропософські засади з іншими антропологічними й епістемологічними моделями; вивчають протікання людських психічних процесів (вольових, емоційно-почуттєвих, розумових) та їх соматичну основу; розглядають антропософські основи мислення й мовлення, концепцію темпераменту особистості, формування її пам'яті, умінь, навичок, здібностей тощо.

Суттєвим аспектом є обговорення різних моделей людського розвитку, осмислення специфіки антропософської концепції розвитку людини та людства, розгортання людської біографії між соціалізацією, спадковістю та індивідуальними духовно-душевними умовами; питання самовизначення й відповідальності людини тощо.

На другому році навчання дискурс щодо антропологічних підходів вальдорфської педагогіки поглиблюється й розширюється, відбувається більш детальний розгляд сутності людини, обговорюються питання зв'язку людини з її життєвим середовищем і космосом, салютогенезу (зв'язок між навчанням і розвитком дитини та її здоров'ям), змінювання сенсорної діяльності, метаморфози мислення, почуттів і бажань людини із віком; формування й

функціонування пам'яті та спогад; розвитку логічних функцій (розмірковування, судження, формування понять) тощо;

– *розгляд дидактико-методичних засад викладання всіх основних шкільних дисциплін.* Це зумовлено міжпредметною інтеграцією та залученням музичного елементу в процес вивчення загальноосвітніх предметів. Так, на першому році навчання семінаристи вивчають основи мовознавства (фонологія, морфологія, синтаксис, семантика, граматика німецької мови), математики (введення чисел і основних арифметичних операцій з образотворчого контексту та ритмічних процесів, арифметика та дробі), природознавства (базові знання про ботаніку, зоологію, анатомію людини; метаморфоз у рослинному та тваринному світах).

На другому році навчання розгляд вище зазначених питань триває. Окрім поглиблення дидактичних засад викладання рідної мови, математики, природознавства, семінаристам пропонується самостійно обрати будь-який предмет (хімія, географія, історія, антропологія, ботаніка, зоологія, фізика) та на його прикладі продемонструвати власні розробки планів уроків з урахуванням вальдорфських дидактичних вимог щодо викладання обраної галузі спеціалізації.

Серед дидактичних умов слід виділити такі: розпізнавати та диференційовано описувати індивідуальні особливості й поведінкові проблеми дітей; осмислювати та правильно використовувати діагностичний інструментарій для виявлення конституційних типів та темпераментів; діагностувати категорії дитячого мовлення (форма, поза, рухи, жести, міміка, уподобання), мовлення та спілкування, характерні особливості мислення, емоцій і вольових якостей; характеризувати форми обдарованості й особливих потреб і порушень розвитку; розробляти й обґрунтовувати індивідуальні педагогіко-терапевтичні заходи, форми профілактики залежностей з урахуванням концепцій салютогенезу та патогенезу; використовувати педагогічні заходи з урахуванням ритмотерапії (природні й людські ритми, навчальний ритм, ритмічна частина уроку тощо);

– *поліхудожній підхід – залучення у процес освіти широкого спектру різних видів мистецтва (рецитація, евритмія, музика, живопис/малювання, скульптура, акторська майстерність).* Так, на першому році навчання значна увага приділяється вивченню таких взаємопов'язаних художніх курсів, як рецитація (вправи з формування мовлення за Р. Штайнером), евритмія (мистецтво руху, розроблене Р. Штайнером на закономірностях мовлення й музики як один із способів вираження поетичного й музичного елементів у русі та просторі), музика. Викладання цих курсів спрямовано на засвоєння широкого кола музично-практичних ритмічних вправ та їх осмислення

(індивідуальне й хорове мовлення та спів; імпровізація зі звуком і голосом; унісон, поліфонія, мелодія; диференційована евримічна робота з мовними та музичними елементами; хореографічні форми для мовлення й музики тощо).

Така робота сприяє засвоєнню основних засад аудіопедії (методологія й дидактика слухання), виробці індивідуального спектру самовираження, формуванню внутрішніх образів, виразного, ритмічного й жестового мовлення, поглибленню й диференціації основних елементів евримічного руху, якісному сприйняттю та проєктуванню просторових рухів тощо.

Не меншу значущість мають предмети образотворчого мистецтва (живопис/малювання, скульптура). Так, вправи з малювання різними матеріалами (фарби, воскова крейда, крейда на дошці) у вільній формі та з використанням диференційованих завдань, у різній техніці («мокрим по мокрому», малюнок у світло-темних тонах і перспективі тощо), створення скульптур із воску та глини, згідно з отриманими завданнями, уможливають дослідження якостей художніх засобів і виразного дизайну, розмірковування про арт-іманентні процеси у педагогічній взаємодії, сприяють прояву й розвитку уяви, фантазії, уважності, спостережливості тощо.

На другому році навчання до художніх курсів додається акторська майстерність, що включає елементи акторського тренінгу (емпатія, втілення, звертання до партнера і діалог), сценічно-імпровізаційні переживання (поза, рухи, жести, міміка та мовлення) тощо. Усе це разом із вивченням інших художніх курсів (рецитація, евримія, музика) спрямовуються на поглиблення й розширення мовного та рухового вираження як відображення психічних і духовних імпульсів людини, музично-творчого обходження з часовим потоком і звуковим простором, елементів евримічної хореографії, художнього проєктування за допомогою адекватної мовної лексики тіла;

– *антропологічно-орієнтовані дидактика й методика викладання музичного мистецтва, що створює основні передумови для музичної освіти учнів 1–12-х класів.*

Принагідно відмітимо, що поки ще лише у вальдорфській освіті розроблено концепцію диференційованої музичної освіти, що базується на вивченні людини та включає всі вікові групи школярів, як за змістом, так і за розвитком музичних потреб і здібностей дітей і молоді від 1-го до 12-го класів. Так, на першому році навчання фокусується на таких основних моментах: музично-антропософське дослідження людини, пов'язане з педагогічним змістом уроків музики; порівняння дидактики вальдорфської музичної освіти з іншими музично-дидактичними концепціями; розширення кола музично-іманентних методів пізнання; введення в самостійне створення камерної музики; засади практичної роботи, спрямовані на стимулювання розвитку

людини, становлення і підтримку голосів дітей і молоді, формування навичок самостійної роботи учнів над музичними творами; набуття досвіду диференційованого використання свого голосу в музичному процесі, керівництва вокальними й інструментальними ансамблями, викладання предмету та діагностики предметної успішності.

На другому році дидактика і методика викладання музики спрямовується на розуміння істотних відмінностей та особливостей навчання музики у початковій та середній школі; диференційоване використання свого співочого голосу та різних музичних інструментів; підготовку та проведення шкільних уроків; практику диригування та керівництва шкільними музичними групами різного віку; імпровізацію та самостійну розробку індивідуальних вокальних вправ і творів тощо;

– *особлива увага розвитку особистісної ініціативи здобувачів освіти, спрямованої на осмислену й доцільну організацію індивідуальної (обговорення й, за необхідності, змінювання ключових пунктів власної освітньої програми; використання різних вправ для забезпечення ритмічно-гігієнічної освітньо-професійної діяльності, створення власного навчального портфолію; самоосвіта, саморозвиток, самоменеджмент) та соціальної (структурування й формування процесів у соціальній спільноті; участь у самоврядуванні навчальної групи в рамках загального організму університету, підготовка організаційних конференцій, здійснення спільних проєктів тощо) галузей роботи.*

Обговорення. Характерною рисою антропософських вишів є відсутність заліків та іспитів. Це зумовлено уявленням про те, що підготовка вальдорфського вчителя не може бути зубрінням певних істин та знань, що потім перевіряються екзаменатором. З огляду на це, формами контролю є такі: інтерв'ю та співбесіди, письмові домашні завдання з різних тем курсу, представлення робочих зошитів та іншої документації, надання письмових концепцій і протоколів власної діяльності, самостійно розроблених завдань і навчальних одиниць; письмове осмислення власної педагогічної діяльності, самостійний підбір і представлення наочності, презентації (художніх робіт, особистого портфолію, індивідуальних і спільних проєктів), усні поточні виступи й обговорення освітньо-професійної діяльності семінариста, курсові роботи.

Окрім цього, за результатами навчання семінарист виступає з підсумковою доповіддю, де представлено самостійне опрацювання вільно обраної проблеми з освітнього курсу. Загалом підсумкова доповідь має продемонструвати володіння здобувачем освіти філософсько-світоглядними основами вальдорфської педагогіки, різними точками зору щодо наукової методології, науковими та предметними практично-художніми методами та

засобами; здатність до рефлексії у власному пізнавальному процесі, аналітичного й систематичного застосування наявних знань і вмінь для вирішення конкретного питання, письмового документування роботи та її художнього представлення.

Висновки. Таким чином, досвід вишів Німеччини з підготовки вчителів музичного мистецтва для вальдорфських шкіл доцільно використовувати в сучасній вищій освіті, що сприятиме вдосконаленню якості підготовки вчителів для українських вальдорфських шкіл.

ЛІТЕРАТУРА:

- Іонова О.М., Лупаренко С.Є., Партола В.В. Тенденції становлення та розвитку вальдорфського руху в Україні. *Теорія та методика навчання та виховання*. зб. наук. праць. Х.: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2021. Вип.50. С.75–86.
- Іонова О.М., Юечжі Ван. Вальдорфські підходи до музичної освіти молодших школярів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. праць. Запоріжжя : Класичний приватний ун-т. 2020. № 68. Т.1. С.167–171.
- Іонова О.М. Питання естетичного виховання особистості у вальдорфській школі. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський зб. наук. пр. молодих учених. Дрогобич: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2020. Вип. 28. Т. 2. С. 120–125.
- Іонова О.М. Роль особистості вчителя у вальдорфській школі. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський зб. наук. пр. молодих учених. Дрогобич: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2020. Вип. 27. Т.6. С.79–82.
- Мезенцева О. І. Соціально-педагогічні основи гармонізації виховного середовища дитини в діяльності вальдорфських шкіл: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка». К., 2019. 20 с.
- Alanus Hochschule für Kunst und Gesellschaft. Retrieved from <https://www.alanus.edu/en/home> (дата звернення 19.01.2023).
- Brass Reinhild. Hörwege entdecken. Musikunterricht als Audiopädie. – edition zwischentöne, Verlag Edition Zwischentöne, 2020. 237 S.
- Bund der Freie Waldorfschulen. <https://www.waldorfschule.de/> (дата звернення 10.01.2023).
- Calgren Franz. Erziehung zur Freiheit: die Pädagogik Rudolf Steiners; Bilder und Berichte aus der internationalen Waldorfschulbewegung/Text.: Bildred: Arne Klinborg. Stuttgart; Verl. Freies Geistsleben, 1990. 300 S.
- Freie Hochschule Stuttgart – Seminar für Waldorfpädagogik <https://www.freie-hochschule-stuttgart.de/de/> (дата звернення 10.01.2023).
- Ionova O.M. Rudolf Steiner in the educational and cultural space. *Pedagogics Psychology Medical-Biological Problems of Physical Training and Sports*. 2011. V.6. Pp.60–63.
- Ionova O.M. Salutogenetic approach to professional training of future teachers. *Pedagogics psychology medical-biological problems of physical training and sports*. 2015. V. 19. Iss. 2. Pp. 34–42.
- Kranich E.M. Die Vorbereitung eines Lehrers für die Freien Shulen // Zeitschrift die Kunst der Erziehung. 1969. № 11. S.5–8.
- Steiner R. Erziehungskunst. Methodisch-Didaktisches (GA 294). Dornach: Rudolf Steiner Verlag, 1990. 216 S.
- Steiner R. Allgemeine Menschenkunde als Grundlage der Pädagogik (GA 293). Dornach: Rudolf Steiner Verlag, 1992. 256 S.

Wember Valentin. Die fünf Dimensionen der Waldorfpädagogik im Werk Rudolf Steiners. Tübingen: Stratosverlag, 2015. 321S.
Das Witten/Annen Institut für Waldorf-Pädagogik <http://www.wittenannen.de/> (дата звернення 19.01.2023).

REFERENCES:

- Ionova, O., Luparenko, S. & Partola, V. (2021). Tendentsii stanovlennia ta rozvytku valdorfskoho ruhu v Ukraini [The tendencies of formation and development of Waldorf movement in Ukraine]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vihovannia*, 50, 75–86 (in Ukrainian).
- Ionova, O. & Wang, Yuezhi. (2020). Valdorfski pidhody do muzychnoi osvity molodshykh shkoliariv [Waldorf approaches to music education of primary schoolchildren]. *Pedagogy of creative personality formation in higher and general academic schools*, 68(1), 167–171 (in Ukrainian).
- Ionova, O. (2020). Pytannia estetychnoho vyhovannia osobystosti u valdorfskii shkoli [The problem of aesthetic education of personality in Waldorf school]. *Topical issues of the humanities*, 28(2), 120–125 (in Ukrainian).
- Ionova, O. (2020). Rol osobystosti vchytelia u valdorfskii shkoli [The role of teacher's personality in Waldorf school]. *Topical issues of the humanities*, 27(6), 79–82 (in Ukrainian).
- Mezentseva, O. (2019). *Sotsialno-pedahohichni osnovy harmonizatsii vyhovnoho seredovyshcha dytyny v diialnosti valdorfskykh shkil* [Social-pedagogical bases of a child's educational environment harmonization in the Waldorf Schools practice]. (Abstract of candidate's thesis, Institute of Educational Problems at National Academy of Educational Sciences of Ukraine). Kyiv, Ukraine (in Ukrainian).
- Alanus Hochschule für Kunst und Gesellschaft. Retrieved from <https://www.alanus.edu/en/home>
- Brass, R. (2020). Hörwege entdecken. Musikunterricht als Audiopädie. – edition zwischentöne, Verlag Edition Zwischentöne (in German).
- Bund der Freie Waldorfschulen. Retrieved from <https://www.waldorfschule.de/> (in German).
- Calgren, F. (1990). Erziehung zur Freiheit: die Pädagogik Rudolf Steiners; Bilder und Berichte aus der internationalen Waldorfschulbewegung/Text.: Bildred: Arne Klinborg. Stuttgart; Verl. Freies Geistsleben (in German).
- Freie Hochschule Stuttgart – Seminar für Waldorfpädagogik. Retrieved from <https://www.freie-hochschule-stuttgart.de/de/> (in German).
- Ionova, O. (2011). Rudolf Steiner in the educational and cultural space. *Pedagogics Psychology Medical-Biological Problems of Physical Training and Sports*, 6, 60–63.
- Ionova, O. (2015). Salutogenetic approach to professional training of future teachers. *Pedagogics psychology medical-biological problems of physical training and sports*, 19(2), 34–42.
- Kranich, E. (1969). Die Vorbereitung eines Lehrers für die Freien Schulen. *Zeitschrift die Kunst der Erziehung*, 11, 5–8 (in German).
- Steiner, R. (1990). *Erziehungskunst. Methodisch-Didaktisches* (GA 294). Dornach: Rudolf Steiner Verlag (in German).
- Steiner, R. (1992). *Allgemeine Menschenkunde als Grundlage der Pädagogik* (GA 293). Dornach: Rudolf Steiner Verlag (in German).
- Wember, V. (2015). Die fünf Dimensionen der Waldorfpädagogik im Werk Rudolf Steiners. Tübingen: Stratosverlag (in German).
- Das Witten/Annen Institut für Waldorf-Pädagogik. Retrieved from <http://www.wittenannen.de/> (in German).

Інформація про авторів:

Іонова Олена Миколаївна:

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9306->

Information about the authors:

Ionova Olena Mykolaivna:

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9306->

5553, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики викладання природничо-математичних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна 61166
e-mail: elenaionova25@ukr.net

5553, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Theory and Methodics of Teaching Natural-Mathematical Disciplines in Preschool, Primary and Special Education, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Valentynivska street, 2, Kharkiv, Ukraine 61166
e-mail: elenaionova25@ukr.net

Ма Лі:

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1864-6198>, аспірантка кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна 61166

e-mail: 61821688@qq.com

Ma Li:

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1864-6198>, Applicant for the third (educational and scientific) level of higher education of the Department of Educology and Innovative Pedagogy, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 2 Valentynivska Street, Kharkiv, Ukraine 61166

e-mail: 61821688@qq.com

Цитуйте цю статтю як: Іонова О. М., Ма Лі Підготовка вчителя музичного мистецтва для вальдорфських шкіл: досвід Німеччини. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2023. № 54. С. 61-73

DOI: 10.34142/23128046.2023.54.06

Дата надходження статті до редакції: 11.03.2023

Стаття прийнята до друку: 26.03.2023